

НОВА БІБЛІОТЕЧКА Ч. 1.

ШЛЯХОМ ВОЛІ

УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ
КИЇВ-ЛЯЙПЦІГ
1918

18

ЛННБ України ім.В.Стефаника

01179468 (-)

2012

B-5058

== НОВА БІБЛІОТЕЧКА Ч. 1. ==

ШЛЯХОМ ВОЛІ.

с. 64

„УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ“.

КИЇВ-ЛЯЙПЦІГ.

1918.

8 (с) У " : 1917 " - 82

1/200

~~Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И 59.981 J~~

~~Збірка М. С. ВОЗНІА~~

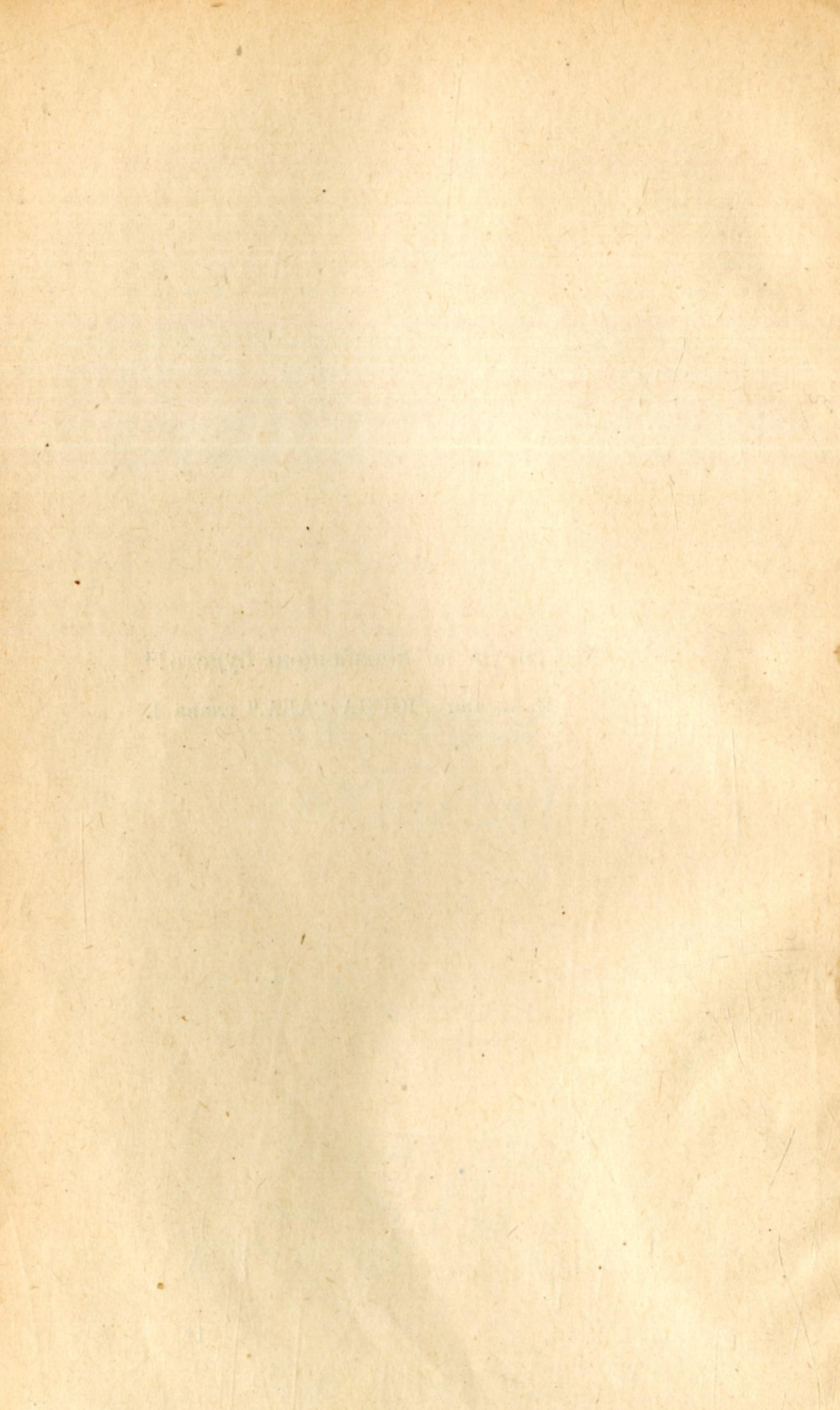
~~Львівська державна
наукова бібліотека~~

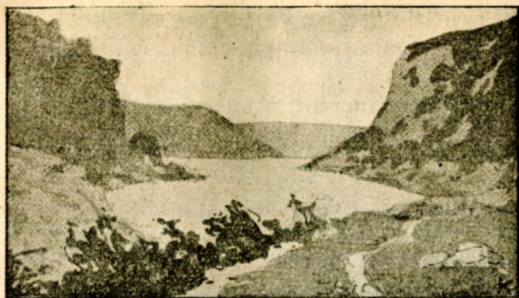
~~№ 27.529~~

Друкарня Шарфого.

„Блюдіте ся, да не порабощені будете!“

П. Куліш „ЧОРНА РАДА.“ глава 1.

Св. Андрій на київських горах.

Благословенная давно
цвисти ще мусиш Україно!
Твоїм Дніпром несло судно
свату апостольську дружину.

І київських високих гір
діткнули ся святії стопи.
І понесли ся з них в простір
слова апостола Синопи:

„Благословлю вас, гори, днесь!
Колись над вами город стане,
що, дивуючи світ увесь,
Господнім воїном воспряне. *)

„І вас, степи, благословлю!
Колесь прославитесь ви людом,
що трудом вчинить з вас рілю
і запанує власним трудом.

„І заздрих на чуже добро
він прожене, бо буде в силі“;

*) прокинеть ся; повстане.

„Амінь!“ — загомонів Дніпро
й поніс до моря срібні філі.

І всів святий Андрей в судно,
що понесло його й дружину.
Благословенная давно
цвисти ще мусиш Україно!

Василь Щурат.

Заповіт Ярослава Мудрого.

Уміраючи князь Ярослав
Заповіт своїм дітям покинув,
Щоб Україна, край наш святий
У руках у синів не загинув.
В заповіті тому написав Ярослав
Коротеньке та мудреє слово:
— „Ви любіте ся, діти мої,
Та шануйте оден ви одного:
Та щоб згода між вами була,
Бо вас ненька одна породила,
І тоді вас ніщо не злама
Й не здола вас ворожая сила.
Колиж буде незгода у вас
То загинете ви, мої діти,
Та загубите й край дорогий —
Буде лихо тяжке він терпіти.“

М. Кононенко.

Із „Слова о полку Ігоревім“.

Гей, стогнати землі руській
при спомині первих годин,
при спомині князів первих!

А ніхтож бо й не був годен
Владимира пригвоздити
до гір київських... І нині —
вже ті стяги в Руриковій,
ті в Давидовій дружині!

Та ворожо вже тим стягам
довгі крила повівають,
хоч оспівують під ними
славні бої на Дунаю.

Переклав Василь Щурат.

Глянув Ігор на сонце, на ясне,
Бачить — сонце затьмило ся, гасне.

Глянув Ігор на свою дружину —
Лицарі хилять голов в долину.

Каже Ігор до них: „Браття, годі!
Лучше згинемо всі у поході,

Лучше зложимо голову в полі,
Ніж будемо каратись в неволі.

Відіпнемож ми коні з припону
Й помчимо ся до синього Дону,
Щоб шоломом води там зачёрти,
Або копе зломити, й умерти!“

На другу днину крївава зоря
Ранок звїщає.
Чорнії хмари сунуть знад моря,
В хмарах блискавка палає.
Чорнії хмари хочуть прикрити.
Чотири сонця...
Будуть ту громи бити і бити,
Будуть ту стрїли, як злива лити
Від Дону й Донця.
Тут то спіси полоняють ся,
Шаблюки тут пощерблять ся,
Об шеломи вдаряючи,
Половців скрізь шукаючи,
Над Каялою, над Доном рікою...
Пращай земле, ти вже за горою!
Се вітрі, Стрибогові онуки, женуть
Знад моря, і на Ігоря вої
Метають каленії стрїли.
Земля дуднить, ріки мутно текуть,
Над полями кóпоти сіли.
Стяги мають, а Половці ідуть
Знад моря і звідтам, де Дон,
І зі всіх сторон
Наші полки кругом окружують
Непереглядними товнами.
Криком бісові сини
Перегородили степи,
А Русичі щитами.

Череклав Богдан Ленкий.

Сперед світа до вечора,
А з вечора до досвіта
Летять стріли каленії,
Брязчать шаблі о шеломи,
Тріщать спіси гартовані
В степу, в незнаємому полі,
Серед землі половецької.

Земля чорна копитами
Поорана поритая;
Кістями земля засіяна,
А кровію политая.

І журба-туга на тім полі
Зійшла для руської землі.

Що гомонить онтам, зичить
У досвіта? То повертає
Той Ігор військо на пригоду
Тому Буй-Туру Всеволоду.

І бились день
І другий бились,
Та коло полудня на третій
Поникли Ігореві стязі.

Оттак на березі Каяли
Брати різнились, бо нестало
Крови-вина! Допирували
Хоробрі Русичі той пир —
Сватів упоїли
Й самі простягли ся
За землю руськую. Хилилась
І слалась плачучій трава,
Високігнулись дерева,
До долугнули ся, журились.

Переклав Тарас Шевченко.

В небі сонце сияє —
Ігор в рідному краю!
Вють ся співи дівочі
Гень від моря, з Дунаю.
Вють ся співи у Київ.
Боричéвом на прощі
Їде Ігор вклонитись
Пресвятій Пирогощій.
Всюди радість, веселість. —
Нумож, браття! Згадаймо
Давних князів, й молодшим
Належну честь віддаймо.
Слава, честь Ігореви!
Честь для його й для сина!
Хай живе Всеволод нам,
І князі і дружина!
Хай щасливо воюють,
І хай полки поганські
Покорять і поборють
За нарбд християнський!
Гей до віку від нині
Князям нашим честь, слава!
Честь синам Святослава
І хоробрій дружині!

Амінь.

Переклав Богдан Лепкий.

Євшан-зілля.

Жив у Києві в неволі,
Ханський син, малий хлопчина —
Половецького-б то хана
Найулюблена дитина.

Мономах князь Володiмир
Взяв його під-час походу
З ясирем в полон і потiм
При собі лишив за вроду.

Оточив його почiтком
І розкошами догiдно —
І жилóсь тому хлопiяти
І безпечно і вигiдно.

Час минав. І став помалу
Рiдний степ він забувати,
Край чужий, чужі звичаї
Як за рiдні уважати.

Та не так жилó ся хану
Без коханої дитини:
Тяжко віку доживати
Під вагiю самотини!...

Зажурив ся, засмутив ся,
В день не їсть, а серед ночі
Плаче бiдний та зітхає,
Сну не знають його очі.

Ні від кого він не має
Ні утіхи, ні поради —
Світ увесь йому здаєть ся
Без краси і без принади.

Кличе він співця до себе
І таку держить промову,
Що, мов кровю з його серця,
Слово точить ся по слову:

„Слухай, старче! Ти буяєш
Ясним соколом у хмарах,
Сірим вовком в полі скачеш,
Розумієш ся на чарах.

„Божий дар ти маєш з неба
Людам долю віщувати,
Словом, піснею своєю
Всіх до себе привертати.

„Ти піди у землю руську,
Ворогів наших країну;
Відшукай там мого сина,
Мою любую дитину.

„Розкажи, як побиваюсь
Я за ним і дні і ночі,
Як давно вже виглядають
Його звідтіль мої очі.

„Заспівай ти йому пісню
Нашу рідну, половецьку,
Про життя привільне наше,
Нашу вдачу молодецьку...

„А як все те не поможе, —
Дай йому євшана-зілля,
Щоб, понюхавши, згадав він
Степу рідного привілля!“

І пішов співець в дорогу,
Йде він три дні і три ночі...
На четвертий день приходять
В місто Київ опівночі.

Крадькома пройшов, мов злодій,
Він до сина свого пана
І почав казати зтиха
Мову зрадженого хана.

Улещав, намовляє...
Та слова його хлопчину
Не вражають, бо забув вже
Він і батька і родину.

І співець по струнах вдарив!
Наче вітер у негоду
Загула невпинна пісня,
Пісня вольного народу —

Про славетні події,
Ті події половецькі,
Про лицарські походи,
Ті походи молодецькі...

Мов скажена хуртовина,
Мов страшні Перуна громи —
Так ревлі-стогнали струни
І той спів співця — сіроми!

Але ось вже затихав
Бренькіт дужий, акордовий
І замісто його чути
Спів народній, колисковий.

То співець співає тихо
Пісню тую, що співала

Мати синові своєму,
Як маленьким колисала.

Наче лагідна молитва,
Журно пісня та лунає...
Ось єї акорд останній
В п'їтьмі ночі потопає.

Але спів сей ніжний, любий,
Ані перший — сильний, дужий,
Не вразив юнацьке серце —
Він сидить німий, байдужий.

І схилила ся стареча
Голова співця на груди:
Там, де пустка замість серця,
Поратунку вже не буде!...

Але ні! Ще є надія
Тут, на грудях, в сповитóчку!...
І тремтючими руками
Розриває він сорочку

І з грудий своїх знімає
Він євшан, чарівне зілля
І понюхать юнакови
Подає отте бадилля.

Що це враз з юнаком сталось?
Лице зблідло у небоги,
Затремтів, очима блиснув
І зірвавсь на рівні ноги.

Рідний степ, широкий, вольний,
Пишнобарвний і квітчастий
Раптом став перед очима —
З ним і батенько нещасний!

Воля, воленька кохана!...
Рідні шатра, рідні люди...
Все те разом промайнуло,
Стісло горло, сперло груди.

„Краще в ріднім краю милім
Полягти кістьми, сконати,
Ніж в землі чужій, ворожій
В славі й шані пробувати!“

Так він скрикнув. І в дорогу
В нічку темну та погожу
Подалісь вони обоє,
Обминаючи сторожу.

Байраками та ярами
Неутомно прохожіли —
В рідний степ, у край веселій
Простували, поспішали...

Микола Вороний.

На старі теми.

I.

Не лїпо ли ны б'яшеть, братія?...

Чи не добре-б нам, брати, зачати
Скорбне слово у скорботну пору,
Як мужам до мужеського збору,
Не як дітям у дзвінки бряжчати?

Вирядім ми слово до походу
Не в степи куманські безконечні,
А в таємні глибини сердечні,
Де кують будущину народу.

Потопчімо там полкі погані,
Що летять на душу, як тривога,
Смагу сиплють з огняного рога
І кинжал ще обертають в рані.

Вирвім з коренем ту коромолу,
Що з малого гріх великий робить,
Що нечаяно брата братом гнобить,
Щоб засісти з ворогом до столу.

Чи ще мало в путах ми стогнали?
Мало ще самі себе ми жерли?
Чи ще мало нас у ликах гнали?
Чи ще мало одинцем ми мерли?

II.

Се оу Римѣ кричать подь са-
блями половецкими.

Крик серед півночи в якімсь глухім околі.
Чи вмер хто й свояки ридають по вмерлому?
Чи хто поранений конає в чистім полі?
Чи плачуть сироти ограблені і голі,
Без батька-матери, без хліба і без дому?

Невідомий співак походу степового...
Замісто струн напаяв він тетиви спижеві,
Давно забуту рать з сну будить вікового
І до походу знай накликує нового
„За землю руськую, за рани Ігореві“.

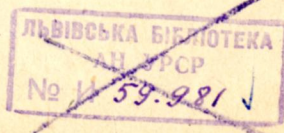
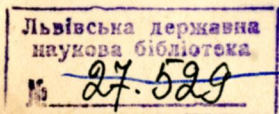
Давно забута рать в забутій спить могилі,
І Ігор спить і з ним все племя соколине;
Лиш крик поета ще лунає в давній силі,
Байдужість сірая куняє на могилі,
А кров із руських ран все рине, рине, рине.

III.

Жены роусьскія всплакаша ся.

Де не лили ся ви в нашій бувальщині,
Де, в які дні, в які ночі —
Чи в половецчині, чи то в князівській удалщині,
Чи то в козаччині, ляччині, ханщині, панщині,
Руської сльози жіночі!

Скільки сердець розривалось ридаючи,
Скільки звялили страждання!

А як же мало таких, що міцніли складаючи
Слово до слова, в безсмертних піснях виливаючи
Тисячолітні ридання!

Слухаю, сестри, тих ваших пісень сумовитих,
Слухаю й скорбно міркую:
Скільки сердець тих розбитих, могил тих розритих,
Жалощів скільки неситих, сліз вийшло пролитих
На одну пісню такую?

IV.

А любо испити шоломомъ Дону.

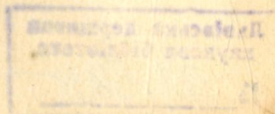
І досі нам снить ся,
І досі манить ся
Блакитного того Дону
Шоломом напить ся.

Від роду до роду
Сю далеку воду
Ми співали-споминали,
Як мрію-свободу.

Як би то над Доном
Стали ми рядами,
Залізними панцирями
Сперли ся з ордами!

Були би ми „Полю“
Шляхи заступили,
Золотими шоломами
З Дону воду пили.

Була б нас не рвала
Степовая птаха,

Як би на Дону стояли
Чати Мономаха.

Ліниво, ліниво,
Як Донові хвилі
Плили віки за віками,
Наш гаразд розмили.

Довелось такі нам
Над тим Доном стати,
Робітницькими валками
Байдаки таскати.

Довелось таки нам
До його застукать:
Під землею для чужого
Камінь-вугіль цюкать.

Довелось таки нам
В нім шукати броду:
Не шоломом, пригорщами
Пити з нього воду.

Довелось таки нам
З Дону дань приймати:
Бурлацькій шмати прати,
Босі ноги мити.

І. Франко.

На ріці вавилонській....

На р'єкахъ вавилонскихъ, тамо
с'єдохомъ и плакахомъ.

На ріці вавилонській — і я там сидів,
На розбитий орган у розпуці глядів.

І ругав ся мені Вавилонців собор:
„Заспівай нам щобудь! Про Сіон! Про Табор!“

„Про Сіон? Про Табор? Їм вже чести нема.
На Таборі — пустель! На Сіоні тюрма!

„Лиш одну хиба пісню я вмію стару:
Я рабом уродивсь та рабом і умру.

„Я на світ народив ся під свист батогів,
Із невольника батька, в землі ворогів.

„Я хилить ся привик від дитинячих літ,
І всьміхать ся до тих, що катують мій рід.

„Мій учитель був пес, що на лапки стає
І що лиже ту руку, яка його бє.

„І хоч зріє я мов кедр, що вінчає Ливан,
То душа в мні похила, повзка мов бурян.

„І хоч часом мов грім гримне слово моє,
То се бляшаний грім, що нікого не вбє.

„І хоч душу манить часом волі приваб,
Але кров моя — раб! Але мозок мій — раб.

„Хоч я пут не ношú на руках, на ногах,
Але в нервах ношу все невольницький страх.

„Хоч я вольним зовусь, а як раб спину гну,
І свобідно в лице нікомú не зирну.

„Перед блазнем усяким корю ся, брешу,
Вольне слово в душі наче свічку гашу.

„Хоч тружусь день і ніч, не доїм, не досплю,
А все чую, немов я на панськiм роблю.

„І хоч труд свій люблю, а все сіпа гачок:
Ти прикутий до нього, мов раб до тачок.

„Хоч добра доробивсь, та воно лиш тяжить,
Мов чуже для когось мушу я сторожить.

„З ким в життю не зійдусь, все підляжу йому;
Так чи сяк вибирать — все найтяжше візьму.

„І хоч часом в душі підіймаєть ся бунт, —
Щоб із пут отрястись, стати твердо на ґрунт,—

„Ах, то й се не той гнів, що шаблюку стиска,
Се лиш злоба низька і сердитість рабська.

„Вавилонські жінки, відвернувшись ідіть,
І на мене здивовано так не глядіть!

„Щоб не впало прокляття моє на ваш плід,
Не прийшлось би раба привести вамі на сьвіт.

„Вавилонські дівчата, минайте мене,
Хай мій вид співчуттем серце вам не торкне!

„Щоби вам не судилась найтяжша судьба,
Найстрашнійша клятьба — полюбити раба!“

І. Франко.

Блажен муж...

Блаженъ мужъ, иже не идетъ
на совѣтъ нечестивыхъ.

Блаженний муж, що йде на суд неправих
І там за правду голос свій підносить,
Що безтурботно в соньмищах лукавих
Заціплії сумління їх термосить.

Блаженний муж, що в хвилях занепаду,
Коли заглухне й найчуткїйша совість,
Хоч диким криком збуджує громаду
І правду й щирість відкрива, як новість.

Блаженний муж, що серед гвалту й гуку
Стоїть як дуб посеред бур і грому,
На згоду з підлістю не простягає руку,
Волить зломати ся, ніж поклонить ся злому.

Блаженний муж, кого за теє лають,
Кленуть і гонять і побють каміннем;
Вони-ж самі його тріумф підготовляють,
Самі своїм осудять ся сумлінням.

Блаженні всі, котрі не знали годі,
Коли о правду й справедливість ходить:
Хоч пам'ять їх загине у народі,
То кров їх кров людства убагородить.

Іван Франко.

Місяць, ясененький
Промінь тихесенький
 Кинув до нас.
Спи-ж ти, малесенький,
 Пізний бо час.
Любо ти спатимеш,
Поки не знатимеш,
 Що то печаль;
Хутко прийматимеш
 Лихо та жаль.
Тяжка годинонько!
Гірка хвилинонько!
 Лихо не спить...
Леле, дітинонько!
 Жить — сльози лить.
Сором хилити ся,
Долі корити ся!
 Час твій прийде
З долею бити ся, —
 Сон пропаде...
Місяць ясененький
Промінь тихесенький
 Кинув до нас...
Спи-ж ти, малесенький,
 Поки є час!
Леся Українка.

Ой поля!

Ой поля ви, поля!
Мати — рідна земля!
Скільки крови і сліз
По вас вітер розніс!
Він розносив кругом
І Дніпром, і Дністром,
В Чорне море котив,
Босфор кровю налив.
Од Карпат за Кубань,
По-за Сейм за Єсмань,
По траві, по степах,
У горáх, у ярах,
І на листі в лісах
Блищить наче роса
Наша рідна сльоза,
Наша тямка лиха.
І блищить, і горить,
Жалем серце гнітить;
Та сльоза горяче
Душу чулу пече.
Сивий дід наш Дніпро
Свої води давно
Усі морю віддав,
Собі сліз він набрав.
І у Дністер і в Прут
З гір не води течуть;
То не повинь була,
Що поля залила,

Не водою zalивсь
Дніпровою наш низ —
То з народніх із сліз
Береги розійшлись...

О. Кониський.

Іван Підкова.

I.

Було колись в Україні
Ревіли гармати;
Було колись Запорожці
Вміли панувати!
Панували, добували
І славу і волю, —
Минуло ся, остали ся
Могили по полю:
Високії ті могили,
Де лягло спочити
Козацьке біле тіло
В китайку повите.
Високії ті могили
Чорніють, як гори,
Та про волю нишком в полі
З вітрами говорять.
Свідок слави, дідівщини
З вітром розмовляє,

А внук косу несе в росу,
За ними співає.

Було колись добре жити
На тій Україні...
А згадаймо! Може серце
Хоч трошки спочине.

II.

Чорна хмара зза Лиману
Небо, сонце криє;
Синє море звірюкою
То стогне, то виє,
Дніпра гирло затопило. —
„А нуте, хлопята,
На байдаки! Море грає,
Ходім погуляти!“

Висипали Запорожці,
Лиман чобни вкрили.
„Грай же, море!“ заспівали,
Запінились хвилі.
Кругом хвилі, як ті гори:
Ні землі, ні неба.
Серце мліє, а козакам
Того тільки й треба.
Пливуть собі та співають;
Рибалка літає,
А попереду отáман
Веде, куди знає.
Похожає вздовж байдака,
Гасне люлька в роті:
Поглядає сюди туди,
Де-то будь роботі?

Закрутивши чорні вуси,
За вухо чуприну,
Підняв шапку — човни стали.
„Нехай ворог гине!
Не в Синопу, отамани,
Панове, молодці,
А у Царград, до султана
Поїдемо в гості!“
„Добре, батьку отамане!“
Кругом заревіло.
„Спасибі вам!“

Надів шапку.

Знову закипіло
Синє море; вздовж байдака,
Знову похожає
Пан отаман та на хвилю
Мовчки поглядає.

Тарас Шевченко.

Г А М А Л І Я.

(вїїмок.)

„Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі.
Із нашої України!
Чи там раду радять, як на Турка стати?
Не чуємо на чужині.

„Ой повій, повій, вітре, через море
Та з Великого Лугу,
Суши наші сльози, заглуши кайдани,
Розвій нашу тугу!

„Ой заграй, заграй, синесеньке море,
Та під тими байдаками

Що пливуть козаки, тільки мріють шапки,
Та на сей бік за нами!

„Ой Боже наш, Боже, хоч і не за нами,
Неси Ти їх з України!
Почуємо славу, козацкую славу
Почуємо, тай загинем!“

Тарас Шевченко.

Молитва.

(Із „Гамалії“.)

„О милий Боже України,
Не дай пропасти на чужині,
В неволі вільним козакам!
І сором тут і сором там —
Вставать з чужої домовини,
На суд Твій праведний прийти,
В залізах руки принести,
І перед всіми у кайданах
Стать козакові...“

Тарас Шевченко.

ЧЕРНЕЦЬ.

(виїмок.)

Ой високо сонце сходить,
Низенько заходить;
В довгій рясі по келії
Старий чернець ходить.
Іде чернець у Вишгород
На Київ дивитись
Та посидить на пригорі
Та хоч пожуритись.

Іде чернець Дзвонкову
У яр воду пити
Та згадує, як то тяжко
Було в світі жити.
Іде чернець у келію
Між стіни німії
Та згадує літа свої,
Літа молодії;
Бере Письмо святе в руки,
Голосно читає.
А думкою старий чернець
Далеко літає...

І тихнуть Божії слова,
І в келії, неначе в Січи,
Братерство славне ожива.
А сивий гетьман, мов сова
Черцєви зазирає в вічи.
Музика... танці... і Бердичів...
Кайдани брязкають... Москва...
Бори, сніги і... Єнисей...
І покотились із очей
На рясу сльози.

„Бий поклони
І плоть старечу усмирай,
Святе писаніє читай!
Читай, читай та слухай дзвона,
А серцеві не потурай!
Воно тебе в Сибір водило,
Воно тебе весь вік дурило;
Присниж його, і понехай
Свою Борзню і Хвастовщину:
Загине все, ти сам загинеш,
І не згадають — щоб ти знав!“

І старий тяжко заридав,
Читав писаніє покинув,
Ходив по келії, ходив,
А потім сів і зажурився?
„Для чого-ж я на світ родився?
Свою Україну любив?“

До утрени завив з дзвіниці
Великий дзвін; чернець мій встав,
Надів клобук, взяв патерицю,
Перехрестився, чотки взяв,
І за Україну молить ся
Палій чернець пошкандибав.

Тарас Шевченко.

З „Невольника“.

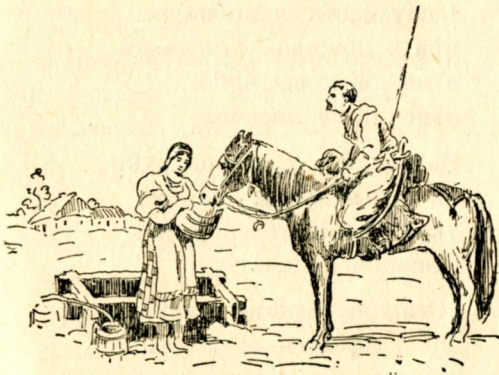
.
І світ настав, а Ярині
Не спить ся, ридає.
Уже Степан із криниці
Коня напуває.
Й вона з відрами побігла
Ніби за водою
До криниці.
А тим часом
Запорожську зброю
Старий виніс із комори
Дивить ся, радіє,
Приміряє, ніби знову
Старий молодіє.
Тай заплакав. — „Зброє моя,
Зброє золотая!
Літа мої молодії,
Сило молодая!
Послужи, моя ти зброє,
Молодій ще силі,
Послужи йому так щиро,
Як мені служила!“

Вернули ся од криниці,
І Степан сідлає
Коня, свого товариша,
Й жупан надіває.
А Ярина дає зброю,
На порозі стоя;
Степан її надіває,
Та плачуть обоє.
І шаблюка, мов гадюка,
Й ратище-дрючина

Й самопал семипяденний
Повис за плечима.
Аж зомліла, як узріла;
І старий заплакав,
Як побачив на коневі
Такого юнака.
Веде коня за поводи
Та плаче Ярина;
Старий батько іде рядом,
Научає сина:
Як у війську пробувати,
Старших шанувати,
Товариство поважати,
В табір не ховатись.
„Нехай тебе Бог заступить!“—
Як за селом стали,
Сказав батько — та всі троє
Разом заридали.
Степан гукнув, і курява
Шляхом підняла ся.
„Не бари ся, мій синочку,
Швидше повертай ся!“
Сказав старий. А Ярина,
Мов тая ялина
При долині похилилась.
Мовчала Ярина,
Тільки сльози утирає.
На шлях поглядає:
Із куряви щось вигляне
І знов пропадає;
Ніби шапка через поле
Котить ся, чорніє,
Пропадає, мошечкою
Тільки-тільки мріє,

Тай пропало.
Довго-довго
Стояла Ярина
Та дивилась, чи не вирне
Знову комашина
Із куряви.
Не вирнула,
Пропала. І знову
Заплакала Яриночка
Тай пішла до дому.

Тарас Шевченко.

Іван Вишенський

* * *

Знову ніч і знову ранок,
і поклони і молитва,
і в старій душі тривога,
сумніви і неспокій.

Аж нараз почув ся стукіт —
на горі хтось по закону
каменем о скали стукав,
старець стуком відповів.

І спускаєть ся по шнурі
кіш з поживою для нього,
а на дні коша біліє
запечатане письмо.

Затряслісь у старця руки:
на письмі слова знайомі,
український то скоропис
і знайома печать.

„Старцю чесному Івану,
що в Афонській самотині
шлях важкий, тісний верстає,
шлях показаний Христом —

„Православні з України,
зібрані у місті Луцку
на братерськую пораду
шлють благання і привіт.

„Богу дякуєм святому,
що про нас не забуває
і важкії нам спокуси
шле для нашого добра.

„Що важкі його удари
нас кують мов то залізо,
з жужелиці очищають
і гартують наче сталь.

„Поміркуй: тяжкі негоди
насаджають в душах злобу,
ненастаннії наруги
замуровують уста.

„Батьку, батьку! Від ударів
гнуть ся наші чола й спини,
і отрутою страшною
накипає нам душа!

„Покажи ся тут між нами,
як старий борець незломний!
Оден вид твій нас похилих
напростує, покріпить.

„Слухай: рідна Україна,
стара мати-жалібниця
голосом плачливим кличе
своє любеє дитя.

„Время йде на неї люте,
перехресная дорога
перед нею — хто покаже,
яким шляхом їй іти?

„Не згордуй же сим благаннем!
Поспішай спасати матір!
Може голос твій і ум твій
все поверне на добро“.

А на верхнім боці карти
припис був: „Післанці руські
ждуть на відповідь до завтра —
завтра будуть на скалі“.

По печері ходить старець,
хрест до груди притискає,
молитви тихенько шепче
і не думає про лист.

„Хрест — моє добро єдине,
хрест — одна моя надія,
хрест — одно моє страждання,
одинока вітчизна.

„Все, що поза ним — омана
і чортячая покуса;
лиш оден тут шлях правдивий
і спасений — шлях хреста.

„Що сей лист і що сей голос?
До кого? До старця Йвана?
Старця Йвана вже немає,
він умер, умер для всіх.

„Що мені до України?
хай ратуєть ся, як знає —
а мені, колиб самому
дотиснуть ся до Христа.

„Вже не довго. Боже! Боже!
Облекши мені тягар мій!
Просвіти останню стежку,
що мов губить ся у млі!“

Усю ніч молив ся старець,
обливав лице сльозами,
до хреста старечі груди
мов до матері тулив.

Він ридав, шептав і кликав,
та було довкола темно
і в душі страшенно темно
і просвітлення не йшло.

А коли воскресло сонце,
він сидів і ждав трівожно,
поки камінь загуркоче,
голос із гори озвесь.

Ось гуркоче глухо камінь,
старець разом стрепенув ся
та рука не простягла ся,
він на знак не відізвався.

„Старче Йване! Старче Йване!“
кличе голос і здасть ся,
що се крик тривоги, болю,
що ратунку просить він.

„Старче Йване! Старче Йване!
Се післанці з України,
се твої убогі діти.
Старче Йване, відізвись!“

Старець слухав дух заперши,
його ухо жадно ссало
український любий голос —
але він не відізвався.

„Старче Йване! Старче Йване!“
довго кликали післанці —
а в низу лиш море вило,
та не відізвався Іван.

* * *

Вечеріє. Наче сизий
килим тінь лягла на море,
а зпоза гори проміння
скісно в морі порина.

Золотистий шлях простяг ся
від тих морських хвиль рухливих
до верха гори Афона —
під скалою море гра.

У печері в самім вході
згорблений сидить пустинник
і письмо раз в раз читає
і слезами полива.

„Слухай, рідна Україна,
стара мати-жалібниця
голосом плачливим кличе
своє любеє дитя!“

„Любеє, нема що мовить!
Що в найтяжшюю годину,
в непрозору, люту скруту
свою матір покида!“

„Що в засліпленню безумнім
сам лише спасти ся хоче,
а братів трівожних, бідних,
без поради покида!“

„І якеж ти маєш право,
черешино недобита,
про своє спасення дбати
там, де гине мілїон?“

„Чи забув слова Христові:
„Добрий пастир власну душу
віддає за своє стадо?“

Ти хиба не пастир їх?

„Чи забув слова Христові:
„Хто рече: Кохаю Бога,
а не поратує брата,
той брехню на душу взяв?“

„Атжеж за всі душі тії,
що падуть там у зневірі,
а тиб піддержав їх — в тебе
Бог рахунку зажада“.

І смертельна тривога
сціпила старече серце
і заперла дух у груди,
зимний піт лице покрив.

Він зирнув на синє море
де рубцем золототканим
зарисовував ся обрис
від Афонської гори.

Глянь, з Афонської затоки
звільна барка випливає,
із отіненого плаю
ген на соняшний біжить.

Турчин баркою кермує,
в барці контуші козацькі
і шапки червоноверхі —
брїзга золото з весел.

Ах, післанці з України!
В старця серце стрепенулось,
і в тривозі і в нестямі
худі руки він простяг.

„Стійте! Стійте! Заверніть ся!
Я живу ще! По старому
ще кохаю Україну...
барка геть пливе й пливе.

І ломає руки старець
і болоче серце тисне
і перед крестом на камінь
він кидаєть ся лицем.

„О Розпятий! Тиж лишив нам
заповіт отой найвищий:
свого ближнього любити,
за рідню життя віддати!

„О Розпятий! Глянь на мене!
О, не дай мені пропасти
у безодні мук, розпуки,
у зневіря глибині!

„Дай мені братів любити
і для них життя віддати!
Дай мені ще раз поглянуть
на свій любий. рідний край!

„Глянь, отсе остання нитка,
що мене тягла до праці!
О, не дайже їй порвать ся!
Заверни її сюди!

„О зішли противний вітер!
Підійми грізную хвилю!
Або дай мені злетіти
мов пташині зі скали!

„Тиж благий і всемогучий!
О, коли моя молитва
і моє мовчання й труди
і всі підвиги й весь піст

„мали хоч зерно заслуги,
хоч пилюночку значіння —
то я радо, о Розпятий,
все без жалощів віддам.

„Все віддам, готов як грішник
вічно у смолі кишті —
лиш тепер зроби для мене
чудо: барку заверни:

„Або дай мені до неї
відси птахом долетіти,
або збігти, мов по кладці,
по промінню золотім...“

Так моливсь Іван Вишенський,
хрест що сили тис до груди —
і нараз почув як дивна
пільга біль його втиша.

І він радісно підняв ся
і перехрестив ся тричі
і благословив промінний
шлях, що скісно в море йшов.

Він нічого вже не бачив,
тільки шлях той золотистий
і ту барку ген на морі —
і ступив — і тихо щез.

Іван Франко.

Ой полети галко, ой полети чорна
Та на Січ риби їсти;
Ой принеси галко, ой принеси чорна
Від кошового вісти.
Ой та ужеж галці, ой та ужеж чорній
Та на Січ не літати,
Ой та ужеж галці, ой та ужеж чорній
Вістий не слухати.

„Гей ви Запорожці, гей ви молодії,
Деж ваші жупани?“

— „Ой наші жупани поносили пани,
Самі не пропали!“

„Гей, ви Запорожці, гей ви молодії,
Ой та деж ваші спіси?“

— „Он і наші спіси у пана у стрісі,
Самі ми у лісі.“

„Гей ви Запорожці, гей ви молодії,
Та деж ваші рушниці?“

— Ой наші рушниці в пана у світлиці,
Сами мі в темниці“.

Народня пісня.

Батуринські руїни.

Пливе о-півночи над Соємом рікою
Замислений місяць високо,
Бліде його чόло тугою, журбою
Пронизане дуже глибоко.
Він кидає погляд з високого стану
На чорні облупані стіни:
Були тії стіни будинком гетьману,
А нині — сумливі руїни.
В руїнах чорніють, як марища очи,
Високії вікна та двері;
За вікнами пугач пугука що ночі,
Неначе на власній квартирі.
І страшно і сумно ті звуки лунають,
Далеко їх чути з будинка:
В Батурині ними дїтвору лякають,
Коли вередує дитинка.
І місяць засяяв у стелю діраву,
Горбрізьбу став озирати,
Післав і до груби пасмину яскраву
На вибитих кафлях блищати.
Освічує місяць високі руїни,
А Соєм шепотить між горами:
„Гей, де ви? Вставайте, батьки України,
Сумує будинок за вами!“

М. Кононенко.

В Батурині.

На пригірку поміж гаями,
Повитий срібною імлюю,
Підпертий білими стовпами,
Гетьманський дім...

На зломі злім,
Якби ударив в його грім,
Дивіть, дивіть!

До праці браття! Піднесемо
Його з упадку і з руїни!
Розбиті статуї двигнемо,
З мрамору відбудуєм стіни,
Й буде горів,
Буде яснів,
Як за своїх щасливих днів.

Колись, колись.

Та що се? Чуєте ті стони,
Неначе голос з під могили.
„Сторожені святі ікони,
Храм розбишаки осквернили,
В хоробах кров,
На сходах кров
Обпльований святий покров,

Лишіть, лишіть!

Кому ви хочете строїти
Осело в тім пустім приюті?
Чужим царям? — О бідні діти,
Ззарання втоплені в отруті!
Не сяде пан,
Ні цар ні хан,
Там де український гетьман,
Сидів колись, — ніколи!
Краков 1910.

На маргінесі книжки про Кричевського.

Давно минулії літа,
Покриті сірою імлюю,
Немов ікона пресвята
У храмі Божім, за стіною,
З'явіть ся нам у величі своїй,
Озарені огненным блиском грому,
Посеред дум, як привид серед мрій,
Біля воріт зруйнованого дому!
З'явіть ся нам, як родичі у сні
Являють ся бездомній сиротині,
І потішають, радують її,
Цілюючи любовно очи сині —
Так ви потіште нас!
Дивіть ся: безприютні
Ми нині в світі і чужий
Для нас наш рідний, споконвічний кут.
Куди не глянь — пустиня час,
Сліди довкола баламутні,
Жене нас кнут.
Чи там, чи тут для нас приют?
Чи тут, чи там, наш дім, наш храм,

Де ключ від брам?
Від долі-волі ясних брам
Де ключ?
Чи в бурях туч,
Чи в громах бур,
Де розсипаєсь пилом мур
Давних твердинь?
Чи на полях,
До долі шлях,
Крізь труд, крізь піт,
Крізь живопліт
Сторощених надій?
Де шлях до наших мрій,
До наших ясних мрій
Де шлях?

.

Давно минулії літа
Покриті сірою імлою,
Немов ікона пресвята,
Закрита каменем-стіною,
З'явіть ся хоть на мить!
Може в нас серце задріжить
Дрожанням прадідів героїв,
Що гинули посеред боїв,
Посеред мук.
І може внук
Почує кров дідів
З перед віків?
І може гнів
Буде як грім гремів,
А сила жах і лють,
Як ріки потекуть
На ті поля-долини,

Де нарід вяне-гине,
Тремтить!
Давно минулії літа,
Ти наша мріє золота
З'яви ся хоть на мить!

Краків 1911.

Богдан Лепкий.

НАД РУЇНАМИ.

Мені снів ся величний зруйнований храм:
Обгорілії стіни не мали дахів,
Малювання пропало від диму й від плям,
А в побиті шибки, буйний вітер шумів.

Мені снилось, що серце боліло моє
І що смутно питав я руїну німу:
Де-ж поділи ся ті — чи вони може є, —
Що тут Богу служили й молились йому?

Мені снилось, що голос до мене сказав:
„Подивись і вважай!“ І побачив я там,
Що відновлений храм образами сіяв,
І що співи побожних наповнили храм.

„Придивись і прислухайсь!“ Я знову почув,
І вже речі новії з'явилися мені.
Замість гимну танець недоладний зачув,
А по стінах повисли малюнки брудні.

„Придивись іще раз!“ — я почув, і... нема
Вже нічого, й картина змінила ся в мить.
То не храм, але попелу купа сама,
То не люд, а гаддя та хробацтво кишить.

В. Самійленко.

ЗАПОРОЖЦІ.

Над Дніпром коло славних порогів в селі Старому Кодаку жив собі молодий лоцман Карпо Летучий. Як і всі лоцмани, він був потомок славних Запорозжців і мав усю вдачу запорожську.

Високий, чорнявий та кучерявий, гарний з лица, гарний з стану — кругом гарний, ще й до того сміливий! Ще з малку брав його з собою батько на байдаки та плоти, переводячи їх через пороги. Карпо знав добре всі пороги, всі забори, знав кождий камінь. Він любив пороги, бо зріс коло них. Карпо любив летіти стрілою, прудким козацьким ходом через пороги, летіти птицею з лави на лаву; любив слухати, як шумить Дніпро на порогах, як реве Звонець або Дід і обливає бризками його горяче лице.

Лоцманський отаман дуже любив Карпа і наставив його дядьком, не вважаючи на його дуже молоді літа. Отаман вірив йому як самому собі.

От раз приплив до порогів великий байдак якогось багатого купця.

— Дай мені, отамане, лоцмана, та найпевнішого, найліпшого! — каже багатий купець до отамана.

— Нема в мене певнішого й вірнішого лоцмана, як Карпо Летучий, хоч він і молодий. Посилаю його, то все одно, що й сам їду, — відповів отаман.

Виміряли байдак, зняли з нього трохи ваги, приборили дов-

жезне стерно. Готове судно в страшну дорогу! Карпо поблагословив ся в отамана й вилітив орлом на байдак. Всі поперед сїли по українському звичаю, потім стали на колїна і помолись Богу. Ніхто не знав певно, чи верне ся живий до дому!

— Гребімо! — крикнув Карпо на гребців, ще й рукою махнув. Гребці запустили гребки в воду. Байдак зняв ся з місця і полетів як птиця.

На гладенькій, як зеркало воді почали скакати неначе білі крілики й булькотячи знов ховались у воду. Поріг був недалечко.

— Шабаш! — крикнув Летучий і всі гребці підняли гребки. — До стерна! — командував він і всі кинулись до стерна, щоб направити байдак просто на прохід.

Зашуміла вода і заревла. Кодацький поріг появив ся ввесь від берега до берега, ввесь білий, вкритий піною та брізками. Байдак загув і полетів з лави на лаву рівно, як стріла. В одну мить його перенесло через поріг. Вода обризкала гребців і присипала Карпові кучері. Судно тихо загуло, як порожня бочка. Всі перехрестились.

Карпо не оглянув ся, як байдак минув Звонецький, Сурський і Лохманський пороги. Його смілива й горда душа палала щастем. Водяна курява і бризки тільки прохолоджували йому лице.

Ще було чути, як стогнали висші пороги, а тут уже заревів Дід чи Ненаситець. Від берега до берега на Дніпрі появив ся білий гребінь, неначе біла грива величезного коня. Ще пройшла хвиля й перед Карповими очима встало з води дванайцять Дідових лав, страшних, сердитих, біснуватих. Карпове серце дуже застукало в грудях! Байдак уже був направлений стерном як раз на хід і летів як стріла.

Коли се де не взялась вітрова полоса. Вітер дмухнув трохи з боку. Коло самісенського порога вода вкрилась неначе чорними воронами. Вітер ухопив судно і зніс трошки на бік... В душі в Карпа похололо... Він сам кинув ся до стерна, кричав на гребців, махав руками, налягав на стерно грудьми. Але нічого не допомгло! Велика сила вхопила байдак і знесла на бік. Байдак полетів з лави на лаву й черкнув ся дном об Зелений камінь, котрий одначе не шкодить байдакам. Судно разом загуло, наче крикнуло і знов полетіло як стріла, та все звертало у бік. Ще низше його вхопив страшний камінь Крутько і обкрутив кругом себе... Байдак застугонів, зачепив ся довгим стерном за Крутька. Стерно тріснуло як трісочка й переломило ся на тров. Тепер все пропало, все згнуло!

Карпо і гребці зняли руки до Бога.

Вода вхопила байдак як легеньку трісочку, крутила його на всі боки, понесла і кинула на лаву. Судно заревло перед смертю, затріщало дуже страшно, аж перемогло великий клекіт Ненаситця і впало на остру скелю. Каміння відбило йому весь ніс. Колодки полетіли в низ і розбились на маленькі поліна. Частина судна зачепилась на скелі. Люди як птиці держались за верівки.

Пекло не було таке страшне як Ненаситець! Зверху ревла вода, внизу кипіла хвиля. Цілі гори білої, ревучої піни бились об каміння, скакали в гору, закручувались гребінями і знов падали назад на каміння. Від берега до берега ніби лютувала біла водяна буря, крутились вихри, вертілись чортоторії, неначе все те викидав підземний огонь або заховані на дні вітри.

В низу від порога лоцмани вже побачили розбитий байдак. Човни й дуби вже поплили спасати живих людей і крам. Один вже був наблизився до скелі, де висів байдак, вжа лоцмани кидали верівку гребцям, щоб пристати з боку до тої скелі й забрати хоч людей.

— Пропала на віки моя честь! — крикнув Карпо і впав у білу кипучу хвилю.

Карпо тільки й памятав, що вода клекотіла, крутила ним, кидала його то в гору то в низ, як вода в печи кидає зерном в казані. Вже вода залила йому уха й рот. Карпо вже ждав, що вода от-от вдарить ним об скелю і роздавить його як пелюсточку. Коли се він почув, що разом так і полетів у низ, у якусь безодню і стратив пам'ять.

От прокидаєть ся Карпо й дивиться, аж він лежить на сухім. Полапав він рукою кругом себе й налапав м'який мох, а під мохом твердий камінь, відкриває очі — і бачить світ.

— Боже мій! — Де се я? Чи мене витягли, чи я вмер, чи се мені сон снить ся? подумав Карпо і глянув у гору.

Високо над ним висіла водяна стеля. Він почав придивлятися і побачив, що там у горі лила ся вода, текла, пінилась, і навіть шуміла, а через скляну стелю синіло небо, а серед неба світило ясне сонце. Біла піна купами летіла і часом заслоняла сонце неначе хмара; а через піну, через хвилі мінилось сонце.

Глянув Карпо кругом себе і побачив, що він лежить на скелі. Під водою стояла, як стіна рівна скеля від одного Дніпрового берега до другого: то була одна лава Ненаситецького порога; а там далі, низше, знов стояла друга рівна скеля, така сама як і перша. Кам'яні стіни були висші від високої дзвіниці, а по-

верх них лив ся цілий Дніпро і постлав ся над ними водяною стелею. Два чоловіки йшли просто до того місця, де був Летучий. На них були високі чорні шапки з червоними верхами, сині контуші з рукавами на відкид.

— Еге, ти, хлопче, з України? — промовив оден з них і голос його розсипав ся між скелями як весняний перший грім.

— З України, — тихо обізвав ся Карпо.

— Чи вжеж тепер на Україні стали такі маленькі та мізерні люди як, отсе ти? — спитав оден чоловік і оба вони якось жалібно усміхнулись.

Карпо, глянувши на їх несказану красу, трохи опамятав ся і став сміливіший.

— Оттакі, як бачите! — промовив він.

— Хтож ти такий, хлопчику? — спитали вони.

— Я лоцман на порогах, Летучий на прізвище, — сказав Карпо, а імени свого все таки не пригадав.

— Правда, ти розбив байдака?

— Ходиж з нами, — сказали ті люди й повели Карпа далі, ставши по обидва боки.

— А знаєш, хлопчику, хто ми? — спитали вони в Карпа.

Карпо тільки глянув на їх чорні очі і великі шовкові вуси,

— Ми козаки-Запорожці. Чи ти чув що про Запорожців?

— Чув, що колись за порогами була Січ; мені покійник батько дещо розказував.

— Отож, щоб ти знав, тут тепер Запорожська Січ, — промовив оден Запорожець, — ото бач, як зруйнували Січ, а помочи нам не було де взяти, то нашу Січ поглинув Дніпро. Чи бачиш— ондечки далеко, далеко ворущать ся по під гаєм за оттою скелею наче червоні квітки? То наше січове товариство.

І оба козаки повели Карпа назустріч тому товариству. Всі вони троє ввійшли в невеличкий лісок. В тім ліску зовсім не було тіни; скріз понід деревом блищав однаково ясний, теплий світ.

Карпо озирнув ся на бік і побачив, що через обох Запорожців було видно кожде дерево, кожду квітку. Запорожці здались йому тінню, одначе він і кришки не злякав ся, бо страху там зовсім не було натім світі.

Зараз за ліском вони стріли інших козаків. Запорожці, сиділи на зеленій траві групами, сиділи на дрібнім камінню, стояли по два по три, розмовляли між собою і всі поглядали на Карпа, як на якесь диво. Всі козаки були високі, рівні та здорові; всі були гарні, повбирані в гарну одежу, неначе в свято або в не-

ділю. Вони стиха розмовляли, а Карпови здавало ся, що то ревуть страшні Дніпрові пороги.

— Отсе наш січовий курінь! Ми побачимо ще не оден курінь, поки дійдемо до нашого куріня, — промовив оден Запорожець.

— До гетьмана! до гетьмана! — закричали деякі Запорожці, і слідком за Летучим і за його двома проводарями посипались всі козаки.

От вони йдуть та йдуть. Карпо побачив сад, весь зелений, весь засаджений квітками, а з того саду лив ся чоловічий голос, та який же гарний та дзвінкий! Хтось співав козацьку думу, дуже старинну. Голос той лив ся низом як грім, то підіймав ся в гору і звенів як голосний дзвін, а під той голос стиха грала бандура, неначе птиця щебетала. Карпо ввійшов у сад і побачив, що ту думу співав сивий кобзар, сидячи на камені, а кругом нього сиділи й стояли козаки і слухали старинну думу про козацьких гетьманів, про славні давні діла на Україні.

Карпа повели через сад між двома рядами високого дерева, на котрім срібний лист був перемішаний з золотими яблуками та грушками, з коралевими вишнями та черешнями, з китягами винограду з дорогого каменя. Весь сад блищав як сонце. А там за садом стояв простий зелений дуб, а під дубом на камені сидів гетьман. На гетьманові була висока шапка, а з шапки на бік висів золотий вершок; він був підперезаний золотим поясом і обутий в чорні чоботи з золотими підківками. Спершись одною рукою на широкий меч, гетьман держав у другій руці булаву з щирого золота, обсипану дорогим камінням, котре блищало як проміння. Вся булава так світилась, неначе гетьман держав у руці сонце.

Гетьман кинув оком на Летучого.

— Чи ти, хлопче, з України? Якже ти зайшов до нас? Чи не наслав тебе до нас Бог і народ?

— Я розбив байдака на порогах і не знаю й сам, як я сюди зайшов.

— Скажиж мені, сину, що там діє ся на Україні?

— Нічого, — відповів Летучий.

— Чи памятають на Україні про гетьмана й козаків, чи згадують?

— Трохи памятаємо. Старі люди дещо розказують. Трохи чули дещо від кобзарів.

Гетьман важко зітхнув і поклав свою булаву на камінь. З

каміння так і бризнули левкої та фіялки кругом булави, а виноград оплів навкруги камінь і постлав ся по траві.

Карпо вглядів нове диво. Дивить ся він — стоїть одним один зелений кущ: то був кущ калини. Зверху на кущі червоніли спілі ягоди, а середина куща була облита білим цвітом, Під самісеньким кущем блищала в калині криничка. Аж чує Карпо, хтось співає пісню і співає голос дівочий. Карпо чув усякі голоси, та ще з роду не чув такого гарного, рівного, високого, дзвінкого та голосного! Той голос співав Українську пісню. Карпови здавало ся, що той голос лє ся, або з калини, або з криниці.

Оден дід пішов до криниці, набрав у пригорщі води й тричі бризнув на калину. І Карпо бачив, як червоні китяги калини ставали квітками та стрічками на голові чудової дівчини, ставали румянцями на нових щоках; він бачив, як білий цвіт ставав білим лицем, білою сорочкою, як криничка стала відрами. Де був кущ калини, там стояла чудова дівчина і брала воду з криниці. Коли придивить ся Карпо по тої дівчини, аж то дочка отамана Музики. Як дві краплі води, Олеся Музиківна! Такі самі в неї були великі карі очи, такіж маленькі губки, такіж довгі чорні коси. Навіть такими квітками була в неї вишивана сорочка.

— Олесю! Чи вжеж ти мене отсе не пізнаєш? — промовив Летучий.

— Я не Олеся; а Маруся, хоч я й Музиківна. — тихо промовила дівчина, — але де се я? Боже мій! деж моя мати?

Оден дід почав говорити до дівчини:

— Ти стояла оттут уже сто літ. Твій рід і тепер живе на Україні, — то ваше вже пiate коліно.

Гетьман згорнув руки, подивив ся на Марусю і промовив:

— Іди, Марусю, з сим хлопцем на Україну. Іди, і коли людям добре жити на Україні, то оставай ся там і кінчай свій людський вік; а коли людям погано жити, то ти вернеш ся до нас, знов оттут перед хрестом станеш калиною і розкажеш і виспіваєш нам про Україну. А ти, діду, винеси Марусю та Карпа на той світ! — промовив гетьман та махнув рукою на одного діда.

Той дід зараз став орлом, вхопив на себе Марусю та Карпа, махнув широкими крилами. Водяна стеля так і розступилась на три сажні, неначе від великого вихра. Орел поніс їх обох понад страшними Дніпровими порогами.

Пишно заблищав Дніпро між берегами; зеленіли українські степи, ліси, поля; знов забіліли великі городи й села. Орел почав спускатись на правім березі Дніпра, де колись була Січ. Він

глянув на той остров, де й сліду козацького не зісталось, де козацькі могили заросли буряном та огородиною, де на гетьманських могилах кольоністи-Німці насадили картофлі. Де колись на майдані роєм гули на раді Запорожці, там тепер пасла ся німецька череда,.. Орел гірко заридав, тихенько зсадив на беріг Карпа та Марусю, а сам зняв ся і вправ у білу кипучу піну Ненаситецького порога.

Довго сиділи Карпо й Маруся над Дніпром і відпочивали. Перед ними була чудова картина Дніпра, облитого сонцем. По обидва боки Дніпра стояли високі сірі скелі. На воді скрізь були розкинені зелені острівці, оброслі високим очеретом та лозою. Між островами й на островах сторчало каміння, зеленіли верби. А пороги все ревли та гули, наводили думи на душу.

Вже сонце стало на вечірнім окрузі. Карпо й Маруся встали і пішли на степ.

— Проведиж мене, козаче, до мого батька до хутора Чаплів. Я тобі спасибіг скажу.

От ідуть вони та йдуть і вже далеко відійшли від берега. Степ почав розстелятись далеко-далеко і зеленів, скільки засягали очі. Трава зеленіла, квітки пахли, птиці співали в синьому небі.

— Степи мої, степи мої! Ви й досі такі гарні та зелені, як колись були, — промовила Маруся.

От дивлять ся вони, аж на степу пасеть ся велика череда: голендерські корови, здорові коні, круторогі чумацькі воли, цілі табуни іспанських овець. Череда була сита, а пастухи й чабани побдирані, босі, або в драних постолах. На свитках були самі за себе лати; вони були худі, замлілі.

— Чий се скот ви пасете? Чи козацький чи свій? — спитала Маруся.

— Панський, — обізвав ся обідраний як старець пастух і побіг за коровою, на котрій шерсть аж вилискувалась проти сонця.

Ідуть вони далі, аж пасеть ся друга черідка: коровки погані, кудлаті, бички миршаві, низенькі, свині дрібні.

— А се чия черідка? — спитала Маруся.

— Людська! — обізвав ся босий і обідраний хлопець.

— А чи далеко ще до хутора Чаплів?

— Та тут нема хутора Чаплів, а є здорове село Чаплі! — відповів чабан.

— А чи живе ще у тих Чаплях козак Петро Музика? Його

хата стоїть у самій балці.

— На балці стоїть цілий куток Музиківка. Там буде хат з трийцять, як не більше.

Здивувалась Маруся і задумалась, де ті хати набрались у Чаплях. От пішли вони далі. Ідуть вони, а там на степу ростуть баштани.

— Оті жита, чиї вони? спитала дівчина баштанника.

— Панські!

— А деж людське? Деж козаче?

— О там трохи людського ік селу! — гукнув дід із куреня. Маруся стала смутна-смутна! В неї з'явилась думка стати калиною і вернутись до свого любого гетьмана, щоб співати йому вічно пісню.

Пішли вони далі, аж перед ними розістлало ся велике-пре-велике село. В кінці села був великий став на яру.

— От і Чаплі! — промовив Карпо.

Вже сонце стояло низько, як Маруся з Карпом прийшли на Музиківку на балці. Вона відразу пізнала ту балку... і тепер на балці стояла така сама невеличка хатка, обгорожена низеньким тином, обкопана ровом, обсаджена садком, а на окопі — високою березою.

Маруся ввійшла в хату. В хаті було дуже бідно. Коло віконця сиділа старенька жінчина. Вона була трохи похожа на Марусину матір! Маруся так і кинулась до неї на шию і назвала її своєю матір'ю.

— Що се з тобою. дівчино? Я не мати твоя, а ти не дочка моя, — тихо промовила жінчина.

— Алеж се хата Петрова Музичина? спитала Маруся.

— Музичина — тільки не Петрова, а Василева, а я Василева жінка.

Маруся стала й руки опустила. Вона зрозуміла, що то була дуже давна річ на світі.

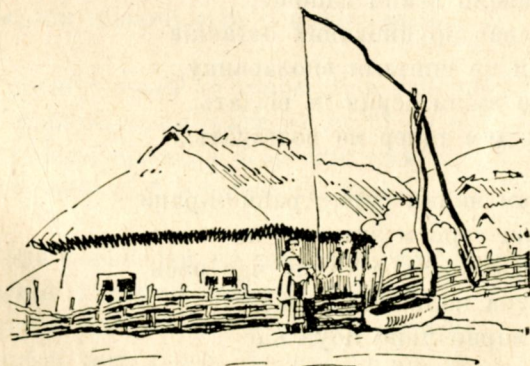
Маруся вийшла з хати, подивилась на обідрану повіточку, на убогу оселю, потім пішла в садочок і довго дивилась на зелений степ, на балку, засаджену вербами. Походила по садочку й почала плакати... потім стала коло криниці, ще раз глянула на убогу хату, на вишні, ще раз глянула на синє глибоке небо, все залите останнім червоним промінням сонця. Сонце впало десь у степу, неначе потонуло; останній червоний промінь зачепив ся на хмарці і розтопив її на червоне золото. Маруся глянула на ту хмарку, зітхнула важко і знов стала калиною. Знов на тій

калинні зачервоніли зверху спілі ягоди; кущ навкруги зацвів білими квітками. Настала чудова зоряна ніч і калина вмила ся росою... роса закапала в криницю... то були Марусині сльози. В криниці так і підняла ся вода, полила ся через край по траві, потекла річечкою аж до синього Дніпра.

Карпо все те бачив і не здивував ся після сего дива, що він недавно бачив. А досвіта вся сімя Музиченків вийшла в садок дивуватись, де то за ніч виросла і зацвила калина і сповнила росою з листя всю криницю водою..

А гетьман і Запорожці все стояли й поглядали на те місце, де стояла калина. І в той час, як Маруся стала калиною в Музичиному садочку, в той час Запорожці побачили, що знов зазеленів кущ калини, зачервоніли ягоди, забіліли квітки. А під калиною знов заблищала криничка, ще й вода бовталась у криничці, неначе хтось от-от тільки що набрав з неї води. І в той час знов заспівав пісню чудовий дівочий голос, тільки та пісня була ще жалібніша, ще смутніша.

Іван Нечуй-Левицький.

* * *

Спить ряд могил давно німих
Під тихим світом зор сумних
І хвиль земних недбалий шум
Не збудить їх довічних дум.

Їм чуть, як чайка в ранній час
Над ними скиглить раз-у-раз,
Як вільний вільному в-замін
Несе вечірній сон руїн.

Як рокіт хвиль на хвилях грає,
Як лан вечірній замірає,
Як слава в сумному раю
Луну останню свою
На ранніх зорях викликає.

Їм чуть, а нам! Нам лоно літ
Давало ясний заповіт;
Давно зруйнованих останків
Ми не спитали зпозранку,
Не вміли серця їм віддати,
Їх дум тепер не розгадять...

Нам чайки окрик ранним-рано
Над серцем згадкою не стане,
Не вразить в тихий час роси
Луна колишньої краси,
І марно лине поуз нас
Минулих літ минулий час.

Без дум, без жалю і без муки
Ми сонним варварам науки
Даєм могил за рядом ряд
І нам — не вернуть їх назад...

І прийде скоро, скоро час,
Насчадок наш спитає нас
Хто нам зберіг останки літ,
Де днів давно минулих слід?

І на простор німий ми мовчки їм покажем,
І даль далекая нічого їм не скаже...

Ланів колишній час, України досвіт ранній
Не викликав від нас ні згадки, ні бажання,
До нас не донеслась таємна їхня річ,
В птьмі руїн німих зосталась серця міч.

Нам царство Скіфії нічого не сказало,
Останками руїн нам дум не занесло,
Бір-зіллям, блекіттю минуле поросло,
Туманом півночі свій час запеленало.

Ми пісні рідньої не зберегли в свій час,
На кволий серця жаль звели її до нас,
Нікчемним окликом вона між нам йде,
Луни вечірньої з собою не веде.

На кін перенесли ми жарти та кохання,
Зразки нікчемнії забутого убрання
І раді й досі ми, що є в його базарі
Горілка, мед, гопак та сині шаровари.

І тим, що згинули в зорі весінніх літ
Хрестів поставити в свій час ми не зуміли,
Одна вечірняя вітає їх могили,
Одна вечірняя їх чує заповіт.

І внук, наш дальній внук, чий ясногордий ум
Пролине піснею над лоном сонних дум,
Ланами рідними він пройде в ясний час,
Луни колишньої зачує сумний глас
І згадку тяжкую положить він на нари —
Синів України безкровною отару...

Філянський.

Не жаль.

Не жаль мені могил, що по степу синіють
І ден і ніч сами сумуючи стоять,

Не жаль мені ланів, що в житті зеленіють,
В півночі з зорями тихенько гомонять.

Не жаль мені руїн розвіяних, розмитих,
Без сліз покинутих на глум своїм синам
Катраном, тирсою, бірзіллям оповитих
На тугу тяжкую орлам.

Їх сумно гордий сон вечірняя вітає,
І діамантами що ночі обсипає,
Що ночі криє їх вечірною росою
Омани шепче їм минулою красою.

А жаль мені тих сліз, що марне пролилі ся
І стали піснею безсмертної краси
Та розкоші вінків, що в сумний час вили ся
Вились і вянули без сонця, без роси...

Філянський.

* * *

І рідний гай, і рідний лан
І за дібровою майдан
І хвилі нив і сонний колос
І понад лугом пісні голос —
 І надо всім — теємний жаль —
 Степів німих німая даль...

Забуду сумний сон діброви,
Забуду ясний час розмови
Забуду гомін сонних віт,
Забуду час весінніх літ —
 Краси-ж німих, широкополич —
 Не вирву з серця я ніколи.

Флянський.

АГРОСТИХ.

У мене є одно кохання,
Котре не зраджу я во вік;
Росло воно не день, не рік,
А і зо мною виростало
І квіткою рясною стало...
Не одцвіте моє кохання,
А буде в серці до сконання.

В. Самійленко.

Так смійте ся!..

I.

О, де набрати слів? де виразів найти
Для мук, що душу всю шматують,
Коли я подивлюсь, як лютії кати
У нашій хаті бенкетують?

Що-дня те бачити! І очі ще мої
Не вийшли разом із сльозами?
І не згоріли ще від сорому в огні
Уста, закуті кайданами?

Який же сором нам! Так смійте ся-ж із нас
Ви, горді волею народи:
Се перед вами ті, що в божевільний час
Самі відкинулись свободи.

II.

Так смійте ся тепер! Але вже близько,
Що оживе наш люд забутий,
І ті, що слухають од нас самі пісні,
Почують голос ще нечутий.

І правди світ ясний, якого не було,
Здивована земля побачить,
І світом тим новим гнобителям на зло
Народ великий наш оддячить.

В. Самійленко.

Невже для нас.

Невже для нас одних минають дурно роки,
Як перейшли вже сотні літ?
Невже не кинем ми й тепер свій сон глибокий,
Коли вже всі вітають світ?
Коли добро життя спізнали й полюбили
Найменші людности землі,
Коли вже всі, хто міг, на працю поспішили —
Робити на своїй рілі?
А ми ще все спимо і міцно так нам спить ся...
Чи шкода нам себе будить?
Чи досить нам тогб, як часом нам приснить ся,
Що в нас іще життя тремтить?
Чи як гукнем крізь сон, що ми ще не померли,
То тим себе ми спасемб.
Чи може нам тепер, як нас кругом обдерли,
Спасення з'явить ся само?
Нещасний краю мій! Ти як мала дитина,
Що, сівши в човен без весла,
Дрімає без страху: аж ось пройшла хвили́на,
І хвиля човен понесла́.
І він пливе, пливе: веселим роєм мрії
Перед дитиною блищать, —
А нижче ждуть її пороги камяні,
Що в шмаття човен потрощать.

В. Самійленко.

Б А Й Д А :

I.

До великої покари
На розпутьті при дорозі
Судять Байду яничари
В Золотім Галатеськім Розі.
Суд скінчив ся. — „Хлопці гайда!“ —
Мовив сам султан турецький:
„Люту смерть най прийме Байда,
Князь-отаман Вишневецький.
Так скатуйте розбишаку,
Щоб почула і забула
Україна з переляку
І дорогу до Стамбула.
Хай почує вся отара
Гайдамаків запорожських,
Що чекає й їх та кара
На площах золоторожських!“
„Смерть йому!“ — кати гукнули.
Змовчав Байда перед горем
Тільки іскри промайнули
В грізнім погляді суворім...
Тут взяли його наскóком
Яничари злісні й грізні
Й почепили правим боком
Та на гак товстій, залізній.

II.

„Гей, не гнись, могутня спино,
Не зломись, моє ребро! —
Ти прощай, прощай, Вкраїно,
Ти прощай, старий Дніпро!
Хай же Турок не вчуває,
Як терплю я муки й глум“.

І старий козак співає
Розганяє біль і сум,
Віддає він Богу дяку,
Що досяг сього вінця,
Що не знав ніколи ляку
За Україну до кінця.
До нього тут кат нагнув ся,
Щоб надати більше мук,
Байда хутко стріпонув ся,
І вхопив від Турка лук
І тремтячими рукам
У султана навдалу
Понад злісними катами
Він пустив свою стрілу.
Та пропав задармо замах,
Бо в очах маріла мла
І в руках в кривавих плямах
Поховзнула ся стріла!..
Через три дні він скінчив ся,
Як дійшов до серця крюк,
Та терплячим залишив ся
Аж до смерти серед мук.
А як Турки забирали
В яму з крюка мертвяка,
В ту сторінку позирали,
Що вродила козака.

Чупринка.

Смерть Морозенка.

Ой Морозе Морозенку,
Ой ти славний козаче,
За тобою Морозенку
Уся Україна плаче.

Не так тая Україна,
Та як та стара мати...
Заплакала Морозиха
Та стоячи біля хати.

„Не плач, не плач Морозихо,
Не плач, не жури ся,
Ходи з нами козаками,
Та меду-вина напий ся.“

„Ой щось мені козаченьки
Мед, вино не петь ся,
Ой десь син мій Морозенко
З Татарвою беть ся.“

Ой з-за гори із-за кручі
Мале військо виступає;
Попереду Морозенко
Сивим конем виграває.

Та схиливши голівоньку
Сиву коню на гриву,
Тай розпустив чорні кудрі
Сиву коню на копиту.

Тож не грім в степу горгоче,
Тож не хмара світ закрила;
Тож Татар велика сила
Козаченьків обступила.

Бились з ранку козаченьки
До ночі глухої;
Козаків лягло чимало,
А Татар у троє.

Ні один козак не здав ся
Живим у неволю;
Полягли всі, не вернув ся
Ні один до дому.

Не вернув ся й Морозенко,
Голова завзята;
Замучила удалого
Татарва проклята,

Вониж його не стріляли
І на части не рубали,
Тільки з його молодого
Живцем серце вивали.

Взяли його поставили
На Савур могилу,
Дивись тепер Морозенку
Та на свою Україну.

Народня пісня.

Павло Полуботок.

Полуботку, Полуботку,
Наказний гетьмане!
А хтож тобі гетьманську
Булаву дістане?
Полуботку, Полуботку,
Голубе, соколю!
А як жеж ти підіймеш. ся
За козацьку волю?
Полуботку, Полуботку,
Рідная дитино!
А як жеж ти ізійдеш ся
З вражим Велямином?

Та не ворон же то чорний
Із соколом беть ся:
То Велямин з Полуботком
За права дереть ся.
І обидва Петра-царя
Просьять розсудити.

І говорить цар московський:
„Нічого робити!
Треба, — каже, — Полуботка
В Петропіль зазвати
І тут йому по московски
Правду розказати!“
Із Савичом і Чарнишом
Павла викликає,
Але Павло послів собі
Вперед посилає.
І прибули у Петропіль
Посли молодецькі:
Полковники Данилович
І Петро Корецький,
Бунчуковий Володковський
І судець Грабенко,
І військовий з ними писар
Завзятий Ханенко.
І прибули у Петропіль
Тай говорять: „Царю!
Возьми собі Велямина,
Возьми нашу кару;
Судці твої московські
Нас добра не учать,
Багатого обдирають,
А бідного мучать.
Козаків за хлопів мають
І гризуть гетьмана...
А чиж так то, ясний царю,
Було за Богдана?...
Ти говориш, що Хмельницький
Сам царям прирадив,
Цар московський воєводу
На Вкраїні радив:

Але Павло Полуботок
Не ховає слова:
Він говорить: Що там, — каже,
Батькова умова!
Спершу, царю, віднови ти,
Нашу давню волю,
Щоб ми самі судили ся
Помежи собою;
Щоб ні стольник, ні боярин,
Ані воєвода
Не питали, не судили,
Нашого народа;
Щоб козаки самі собі
Розправу чинили,
І де три їх, щоб два собі
Третього судили.
І всі царі московскії
Теє право знали
І за його своє слово
Царськеє давали.
Тай ти давав, ясний царю,
Як ізбірав раду,
Як давав нам у гетьмани
Пана Скоропаду!
Чогож тепер на Україні
Воєводи стали,
Чого права козацкії
Й вольности пропали?!“

Незабаром за послами
Й Павло прибуває
Із Чарнишом і Савичом
К царю підступає,
Підступає, дає листи,
Просить за Україну, —

Але знати й Павло прибув
В лихую годину:
Ані Петро, ні бояри
За його не дбали,
Його листи за Україну
Під сукном лежали.
І чекає Павло місяць,
Ба й другий чекає,
Ба й чекає місяць третій —
Цар не закликає.
„Почекай же, — Павло каже, —
Одна мені доля,
Але стане тобі хроном
Козацькая воля.“
І останнє своє слово
Цареві готівить;
І приходить з старшиною
І до його мовить:
„Знаю й бачу тепер, царю,
Що ти без причини
Підійняв ся на погибель
Мої України.
І всі царські укази
Хочеш попалити,
І всі вольности козацькі
Хочеш потопити.
І козаків, як худобу
На роботу гониш
І над ними „Вічну пам'ять“
По болотах дзвониш...
І гетьмана обирати
Нам не дозволяєш,
І судити судців своїх
З Москви посилаєш!

І нас судять без закону,
Без всякого права;
Чи вжеж тобі за то, царю,
Буде яка слава?
Але нехай мені буде
Вільно і сказати,
Що нічого тобі, царю,
З України ждати.
Україна не дитина,
Вона волю має,
А вільного не неволя —
Правда пригортає.
Тепер кажи мені, царю,
Хоч залізо терти,
Хоч у тюрмі у холодній
Із голоду мерти;
Усе одно мені, царю,
Тількоб не видати,
Як та бідна Україна
Буде пропадати!...“
І стиснув Петро зубами:
„Шкуру, — каже, — здерти!“
Але трохи одумав ся:
„В тюрму аж до смерти!“

І у тюрмі „Петра й Павла“
Разом з старшинами
Обілляв ся Полуботок
Дрібними сльозами...
Обілляв ся не за себе,
А за Україну,
Та за своїх товаришів,
Що без долі гинуть.

Та не довгож Павло плакав.
Зслаб, помирає...
Цар доктора посилає —
Павло виганяє:
„На що, — каже, — життя моє?
Назад повертати,
Коли я не можу долі
Батьківщині дати!“
Петро сам іде до його,
Щоб перепросити,
І дає йому лікарство,
Просить його пити.
Але Павло Полуботок
Йому промовляє:
„Дармо, царю ти не вернеш,
Що вже погасає...
Живо, живо Павла й Петра
На світі не буде,
Тоді обох нас розсудять
Правдивії люде...“

Степан Руданський.

Труби трублять.

Гей, на доли тай на гори
Труби трублять, наче море,
Їде військо — буде бій!
Труби трублять, сурми грають,
Короговки наші мають —
Не пора на смуток твій!

Бють літаври, стяги мають,
Ставні полки виступають,
Сурми грають кличний зов —
Жінки мають хусточками,
Старші кличуть із сльозами:
„Вгору, вгору хоругов!“.

В. Пачовський.

За байраком байрак.

За байраком байрак,
А там степ та могила,
Із могили козак
Встає сивий похилий.
Встає сам у-ночі,
Їде в степ, а йдучі,
Співа, сумно співає:
„Наносили землі.
Тай до дому пішли
І ніхто не згадає.
Нас тут триста, як скло,
Товариства лягло,
І земля не приймає.
Як запродав гетьман
У ярмо християн,
Нас послав поганяти:

По своїй по землі
Свою кров розлили
І зарізали брата.
Крови брата впились
І оттут полягли
У могилі заклятій.“
Тай замовк, зажурився
І на спис похилився,
Став на сáмій могилі;
На Дніпро позирав,
Тяжко плакав-ридав,
Сині хвилі голосили.
З-за Дніпра із села
Луна́ гаєм гула́,
Треті півні співали;
Провалив ся козак,
Стрепенув ся байрак,
А могила застогнала.

Тарас Шевченко.

С Л О В О .

Слово, чому ти не твердая криця,
Щоб серед бою так ясно іскрить ся?
Чом ти не гострий, безжалісний меч,
Той, що здійма вражі голови з плеч?
Ти, моя щира, гартована мова,
Я тебе видобуть з піхви готова,
Тільки-ж ти кров з мого серця проллєш,
Вражого-ж серця клинком не пробєш...
Вигострю, виточу зброю іскристу,
Скільки достане снаги мені й хисту,
Потім її почеплю при стіні
Іншим на втіху, на смуток мені.

Слово, моя ти, єдина зброе,
Ми не повинні загинуть обоє!
Може в руках невідомих братів
Станеш ти кращим мечем на катів.
Брязне клинок об залізо кайданів,
Піде луна по твердинях тиранів,
Стрінеть ся з брязкотом інших мечей,
З гуком нових, не тюремних речей.
Местники дужі приймуть мою зброю,
Кинуть ся з нею одважно до бою...
Зброе моя, послужи воякам
Краще, ніж служиш ти хворим рукам!
Леся Українка.

СТЯГ.

Ось він високо над нами
Стяг, освячений в боях!..
Гей, хто з нами, не з рабами,
Хто стоптав ганебний страх,
Станьмо вкупі й за Україну
Биймось, биймось до загину!
Глянь, написано на йому:
Воля — сонце! Волі нам!
Воля духові людському
І робітницьким рукам!
Вернем волю на Україну, —
Биймось, биймось до загину!
Ось він кличе, ось він має, —
Станьмо всі ми навкруги!
Грім і пекло не злякає,
Згинуть наші вороги!
Гей за стяг наш, за Україну
Биймось, биймось до загину!

П. В-ий.

Про зелені садки...

Про зелені садки, про пахущі квітки
Ми бувало під кобзу співаєм,
А тепер мовчимо, мов сном вічним спимо
І охоти до співу не маєм.

Коли-ж хто лишній раз чує співи од нас,
В наших співах грізне щось таїть ся,
Мов в руїнах сичі завивають в ночі.
Мов голосить зловістна птиця. —

Хто кого не злюбив, хто кому зло зробив, —
Наша кобза про те вимовляє,
Мов ворожу ходу вона чує біду
І журбою нам серце сповняє.

Колись прийде той час, що подасть правда глас
І зруйнує лукаву споруду...
А поки до війни, ти нам, кобзо, дзвони
Та приближуй день божого суду.

О, настане страшний! І мов дзвін голосний
Заговорить наш край велелюдний.
Від кінця до кінця стрепенуть ся серця
І покинуть свій сон безпробудний.

Хто кого не злюбив, хто кому зло зробив, —
Зрозуміє багатий і вбогий,
І огонь правоти осияє хати
І церкви, і царській чертоги.

П. Куліш.

ДВА ГОЛОСИ.

ГОЛОС ЗНЕВІРИ:

Чи чуєте підземний стон?
„Ломіть кордон! Ломіть кордон!“
„Ломіть кордон!...“ Хто каже се?
То вітер щось таке несе.

Який кордон? Чи Сян, чи Прут,
Нам всюди дім, де теплий кут.

Чи тут чи там: працой, як віл,
Пани в гору, біднота в діл.

Нам все одно, багнёт, чи кнут,
Нам всюди зле, і там і тут.

Нам все одно, чи Сян, чи Дон,
Де ступиш, там тобі кордон.

Кордон до щасття і добра...
Яких вам ще кордонів тра?

ГОЛОС НАДІЇ.

А я кажú вам: день іде,
Іде така година,
Коли ні тут ні там, ніде,
Кордонів жадних не буде,
Лиш даль далека, сина.

А я кажú вам: близький час
І хвиля недалека,
Що буря звість ся нараз,

Згуртує і змішає нас
І з близька і з далека.

Хто каже вам, що все одно,
Де жити, як вмірати,
Той тягне вас в багно на дно,
Той вам дає без дна судно
І каже кермувати.

А я кжү вам: майте слуха,
І позір тому дайте,
Що вам говорить волі дух,
Про близьку хвилю заверух
І хвилі тої чайте!

Як вдарить нам підземний дзвін
І сурми заголосять,
То йдім туди, де кличе Він,
Через кордони, гень, над Дін!...
Нас кости предків просять.

Не підем ми, прийдуть вони,
Таке вже в світі право...
Як сталь гартуєть-ся в огни,
Так ти нас, воле, розогни,
Веди, веди нас, славо!

1910.

Богдан Лежкий.

В неволі.

Ой гляну я, подивлю ся
На той степ, на поле:
Чи не дасть Бог милосерний
Хоч на старість волі?

Пішов би я в Україну
Пішов би до дому:
Там би мене привітали
Зраділиб старому.

Там би я спочив хоч мало,
Помолившись Богу;
Там би я — та шкода й гадки:
Не буде нічого!

Як же його у неволі
Жити без надії?
Навчіть мене, люди добрі,
А то одурію!

Тарас Шевченко.

Мені однаково...

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні чи ні,
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині —
Однаковісенько мені!

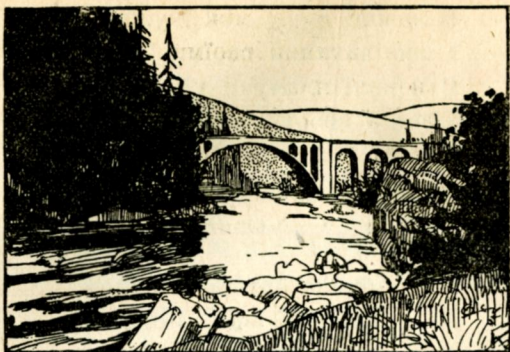
В неволі виріс між чужими,
І неоплаканий своїми
В неволі плачучи умру
І все з собою заберу.
Малого сліду не покину
На нашій славній Україні.
На нашій й не-своїй землі.

І не помяне батько з сином,
Не скаже синові: „Молись,
Моли ся, сину! За Вкраїну
Його замучили колись“.

Мені однаково, чи буде
Той син молити ся чи ні;
Та не однаково мені,
Як Україну злії люди
Присплять лукаві і в огні
Її окрадену збудять...
Ох, не однаково мені!

Тарас Шевченко.

На синій Чорногорі.

На синій Чорногорі,
в гуцульській вітчині,
там хилить славен Довбуш
вниз голову у сні.

Вниз голову він клонить,
жде, поки семий раз
соколи не повторять,
що вже вставати час.

На камяному кріслі
над камяним столом
здрімав ся він — аж чує,
гроза встає кругом.

Зірвав ся з місця Довбуш,
полою очи втер:
„А деж мої соколи?
Чи сеж мій час тепер?“

— Твій, твій час, пане Довбуш!

Твоєї мести час!

Чи бачиш нашу єдність?

Чи бачиш кілько нас?

Взяв Довбуш порошниці
і ясний кріс до рук,
і далі ходом в доли —
за ним потоків гук.

І став він на поляні,
і глянув праворуч:
прапори повівають
зпоза Дніпрових круч.

І ліворуч прапори.
Знад Дону аж по Сян
за воями йдуть вої —
а деж їх отаман?

І дивить ся пан Довбуш:
знад Канева, з гори —
що хвиля гонці гонять,
а гонять, як вітри.

А де вони являть ся
між воями, там в мить
ряди стають до бою,
завзятем кров кипить.

Заграли сурми, труби.
Гей граж бо тото, гра!
Довкола загреміло
сто-тисячне: урра!

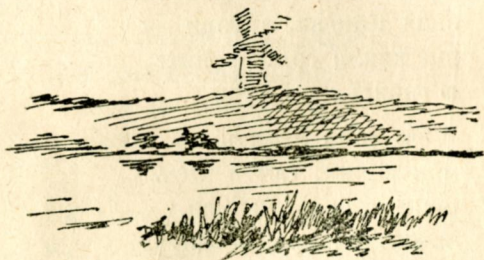
На radoщах пан Довбуш
сплакнув лиш, як дитя:
„Хвала Тобі, мій Спасе,
Досить мені життя!

„Спічну на Чорногорі
на віки без турбот,
бо, бачу, кращих має
ватажків мій народ.

„Настали нині бої
без крісів і шаблук:
пора мені спочити
без горя і без мук.“

Єще останнім словом
лунав гуцульський ліс.
З поляни, де став Довбуш,
заблис лиш ясний кріс.

В. Щурат.

Сповідь землі.

Погасло сонце. Світ померк,
Ніч звільна наступає.
Вже непрозримий, сірий смерк
Всю землю обнімає.

І вже глухий, глибокий шум
Несеть ся понад гаєм,
Блукає безнадійний сум,
А радість утікає.

Від ліса йде голодний вовк,
Глядить в село і вніє.
Останній гомін дня замовк
І п'ятьма землею кріє.
І починаєть ся грізна
Старих могил розмова.
Сідає біля них німа
Смерть — і слухає слова.

Могили стогнуть: „в ніч і в день
Не маємо спокою,
За біль, за муки, за огонь,
Що вкрили ми собою.

За сором, зраду, за розбій,
Що серце з груди дерли,
За потолочення надій
Людий, що дармо мерли.

Що йшли крізь власний, лютий скон
До слави і до волі
І западали в вічний сон
Не дочекавшись долі.

Що слава на мечях лягла,
В криваву смерті ложе,
Що правди на землі нема
Прости, прости нам, Боже!“

А нарід бєть ся ніч тай день,
А кров все лєть ся, лєть ся,
А смерть його рубас в пєнь,
А доля лиш сьмієть ся!

Великий гріх, велике зло,
Грядє велика кара!
Хиляєсь дуб, дрїжить стебло
І сунє чорна хмара...

Б. Лепкий.

Колисав мою колиску.

Колисав мою колиску
Вітер ріднього Поділля
І зливав на сонні вії
Степового запах зілля.

Колисав мою колиску
Звук підгірської тримбіти,
Що від ньої зорі мліють
І росою плачуть квіти.

Колисав мою колиску
Голос недалеких дзвонів,
І веселий спів весільний,
І сумний плач похоронів.

Колисав мою колиску
Крик неволеного люду,
І так в серце вколисав ся,
Що до смерти незабуду.

Б. Лепкий.

Що не день...

Що не день, то гірша́ мир трухлявий —
Все кона у непробуднім сні,
Й нема чим дихать правді млявій
Під п'ятою кривди у багні;
Над усім панує заздрість люта,
Братолюбства висохло русло,
Розум дба про гибель і про п'ята,
Серце в грудях мохом поросло;
У льохах за засувами слово,
По базарях, по торгах любов...
І нема, хто-б покликнув сурово
На крюків, що точуть людську кров.
Люд загруз у грабіжах, у крамі,
Пада ниць перед бичем магог...
Спорожнили віковішні храми
І забутий милосердя Бог!
Гей, з'яви ся-ж визволитель слову
І глаголом розбуди людий, —
Щоб забилось серце сонне знову,
Щоб теплом повіяло з грудий,
Щоб огидло все лихе, негоже,
Щоб любов спалахнула в очах,
І щоб враз до ніг твоїх, мій Боже,
Люд припав в покаяннях сльозах!

М. Старницький.

КАМЕНЯРІ.

Я бачив дивний сон. Немов передо мною
Безмірна, та пуста і дика площина,
А я прикований ланцом залізним стою,
Під височенною гранітною скалою,
А далі тисячи таких самих, як я.

У кожного чолó життя і жаль порили,
І в оці кожного горить любови жар,
І руки в кожного ланци мов гадь обвили,
І плечі кожного до долу ся схилили,
Бо давить всіх оден страшний якийсь тягар.

У кожного в руках тяжкий залізний молот,
І голос сильний нам з гори як грім гремить:
„Лупайте сю скалу! Нехай ні жар, ні холод
Не спинить вас! Зносить і труд, і спрагу й голод
Бо вам призначено скалу отсею розбити.“

І всі ми як оден зняли у гору руки,
І тисяч молотів об камінь загуло,
І в тисячні боки росприскали ся штуки
Та відривки скали; ми з силою розпуки
Раз-по-раз гримали о камяне чолó.

Мов водоспаду рев, мов битви гук кривавий,
Так наші молоти греміли раз-у-раз;
І пядь за пядею ми місяця здобували;
Хоч не одного там калічили ті скали,
Ми далі йшли, ніщо не спинювало нас.

І кожний з нас те знав, що слави нам не буде,
Ні памяти в людей за сей кривавий труд,
Що аж тоді підуть по сій дорозі люде,

Як ми пробем її та вирівняєм всюди,
Як наші кости тут під нею зогниють.

Та слави людської зовсім ми не бажали,
Бо не герої ми і не багатирі.
Ні, ми невольники, хоч добровольно взяли
На себе пута. Ми рабами волі стали і
На шляху поступу ми лиш каменярі.

І всі ми вірили, що власними руками
Розібємо скалу, роздробимо граніт;
Що кровю власною і власними кістками
Твердий змуруємо гостинець, і за нами
Прийде нове життя, добро нове у світ.

І знали ми, що там далеко дець у світі,
Який ми кинули для праці, поту й пут,
За нами сльози льють мами, жінки і діти,
Що други й не други гнівнії та сердиті
І нас, і намір наш, і діло те кленуть.

Ми знали це, і в нас не раз душа боліла,
І серце рвало ся і груди жаль стискав;
Та сльози, ані жаль, ні біль пекучий тіла,
Ані прокляття нас не відтягли від діла,
І молота ніхто із рук не випускав.

Оттак ми всі йдемо в одну громаду скуті
Святою думкою, а молоти в руках.
Нехай прокляті ми і світом позабуті!
Ми ломимо скалу, рівняєм правді путі,
А щастя всіх прийде по наших аж кістках.

Іван Франко.

У досвіта.

У досвіта встав я... темно ще на дворі;
Де-не-де по хатах ясне світло сяє...
Сяє ясне світло, як на небі зорі...
Дивуюсь, радію, у серця питаю
„Скажи, віще серце, чи скоро світ буде?“

— Ой скоро світ буде,
Прокинуть ся люде,
У всяке віконце
Засяє сонце...“
Ой ударю-ж зразу
У струни живії
Прокиньтесь, вставайте,
Старії й малії!
Віщуванням новим
Серце моє бєть ся, —
Через край із серця
Рідне слово ллєть ся.

П. Куліш.

Не журись!

Не журись! За зімою весна.
Виростають квітки з-під снігів,
Ще всміхнеть ся нам доля ясна,
І не буде сих сліз та жалів.
Не сумуй! Проміннь блісне, спажне,
Прожене отсю пїтьму страшну,
І могучий співець нам утне
Вольну пісню свою голосну.

І нікого не май за мерця —
Оживуть ті недужі раби!
Ще спашнуть пориванням серця,
І піднімуть ся руки слабі.

Упаде се ярмо з наших ший,
Розпадеться ся кайдання саме,
І на поклик наш дужий, гучний
Обізвѣть ся й каміння німе.

М. Козак.

Суд визволеного краю.

Тепер і ви прийшли, бездушні неймовіри,
Що ввесь нудний свій вік без цілі і без віри
Тягли, працюючи для власного життя,
Що пролинуло сном без всякого пуття.

Тепер і ви прийшли, мене що занедбали,
В неволі та біді покинули своїх,
Що ворогам моїм всі сили віддавали,
Що їх любили ви, гнобителів моїх.

Тепер і ви прийшли, єхидні та лукаві,
Що вік свій прожили для власної пихи
І ролю грали скрізь, аби придбати слави, —
Не діти ви мені, ви вороги лихі.

Тепер і ви прийшли, що вам талан од Бога
На те призначено, щоб край свій рятувать,
А ви, з рабів раби, лінивії до всього,
Зуміли той алмаз в багнюці затоптать.

Тепер усі прийшли в час радощів народніх...
Що-ж принесли мені? Серця свої холодні?
О, йдіть од мене геть! Геть із очей моїх!
Тепер приймаю я тільки дітий своїх.

П. Шелест.

І все таки...

І все таки до тебе думка лина,
Мій занашащений, нещасний краю;
Як я тебе згадаю,
У грудях серце з туги, з жалю гине.
Сі очі бачили скрізь лихо і насилля,
А тяжчого від того не видали,
Вони-б над ним ридали,
Та сором сліз, що ллють ся від безсилля.
О, сліз таких вже вилито чимало, —
Країна ціла може в них втопитись;
Доволі вже їм литись, —
Що сльози там, де навіть крові мало!

Лесь Українка.

Я плакав у сні.

Я плакав у сні, мені снила ся мрія
Десь ніби я пташка, лечу уві сні —
А долом сія Україна квітками,
Красуєть ся вольна, своя, у весні!
Я з радости плакав у сні...

Я плакав у сні, мені снила ся слава,
Десь ніби я в труні, смію ся у сні,
А там на горі Україна співає,
Весь світ після неї складає пісні —
І ревне ридав я у сні!

Проснув ся в сльозах я і ревне заплакав,
Всі люди побачать, здавалось мені,
Вільну Україну! А я ще невольник! —
Останній невольник — умру на весні..
І хлинули сльози рясні!

Василь Пачовський.

КАТАМ.

Катуйте, бийте нас, кати,
Печіть огнем, ножами тніть, —
Ачей допоможете знайти
Таке в нас місце, що болить.

Ще нам не досить болячѣ
Від наших мук, від наших ран:
Ще в шкурі ми, то нам іще
Здасть ся, що на нас жупан.

Кінчай же, кате, й сміливіш
Дери вже й шкуру на паси,
То може плакати нас навчиш,
Або ще й духу наддаси.

Нехай, хрестивши ся огнем,
Наш сонний дух розбудим ми
І голову твою розбѣм
Об стіни нашої тюрми.

В. Самійленко.

УКРАЇНА.

(Марш)

Наша славна Україна,
Наше щасття і наш рай!
Чи на світі є країна
Ще міліїша за наш край?

І в щасливі й злі години
Ми для неї живемо,
На Вкраїні й для Вкраїни
Будем жити й помремб...

Нас не зможуть супостати
Взяти в кайдані свої:
Ми бороним наші хати,
Наші тихії гаї.

Не вмірає наша слава,
Не вмірає наша честь,
Бо живе в нас сила жвава,
Бо робітники в нас єсть.

Гей, хто хоче всім свободи,
Поеднаймось як брати!
Сонцем правду, світлом згоди,
Боже, шлях нам освіти!

Хай забудеться недоля
І неслава давних літ,
Щастя-ж рівне й рівна воля
Засіяють на весь світ!

В. Самійленко.

Спис.

	Стр.
Св. Андрій на київських горах (В. Щурат)	5
Заповіт Ярослава Мудрого (М. Кононенко)	6
Із слова о полку Ігоревім (Шевченко, Щурат, Лепкий)	7—10
Євшан зілля (М. Вороний)	11—15
На старі теми (Р. Франко)	16—19
На ріці вавилонській (Р. Франко)	20
Блажен муж (Р. Франко)	22
Місяць ясененький (Леся Українка)	23
Ой поля (О. Кониський)	24
Іван Підкова (Т. Шевченко)	25
Гамалія — виїмок (Т. Шевченко)	27
Молитва із Гамалії (Т. Шевченко)	28
Чернець — виїмок (Т. Шевченко)	28
З „Невольника“ (Т. Шевченко)	31
Іван Вишеньський (І. Франко)	34—41
Ой полети галко (народня пісня)	42
Батуринські руїни (М. Кононенко)	43
В Батурині (Б. Лепкий)	44
На маргінесі книжки про Кричевського (Б. Лепкий)	45
Над руїнами (В. Самійленко)	47
Запорожці (Іван Нечуй-Левицький)	49—57
Спить ряд могил (Филянський)	58
Не жаль (Филянський)	60
І рідний гай (Филянський)	61
Акростих (В. Самійленко)	61
Так смійте ся (В. Самійленко)	62
Не вже для нас (В. Самійленко)	63
Байда (Чупринка)	64
Смерть Морозенка (Народня пісня)	66
Павло Полуботок (С. Руданський)	68—73
Труби трублять (В. Пачовський)	74
За байраком байрак (Т. Шевченко)	74
Слово (Леся Українка)	75

Стяг (П. В-ий)	76
Про зелені садки (П. Куліш)	77
Два голоси (Б. Лепкий)	88
В неволі (Т. Шевченко)	80
Мені однаково (Т. Шевченко)	80
На синій Чорногорій (В Щурат)	81
Сповідь землі (Б. Лепкий)	85
Колисав мою колиску (Б. Лепкий)	86
Що не день (М. Старицькій)	87
Каменярі І. Франко)	88
У досвіта (П. Куліш)	90
Не журись (М. Козак)	90
Суд визволеного краю (Шелест)	91
І все таки (Леся Українка)	92
Я плакав у сні (Василь Пачовський)	92
Катам (В. Самійленко)	93
Україна (В. Самійленко)	93

621257

В. 50581
7992

В 5.058

НОВА БІБЛІОТЕЧКА Ч. 1.

ШЛЯХОМ ВОЛІ

УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ
КИЇВ-ЛЯЙПЦІГ
1918

18